

nal. Diez (*Wb.*, 113) va proposar com a etimologia un *KRAUSTJAN 'fer cruixir (les dents)' causatiu de tipus normal, tret de KRUSTJAN, que efectivament consta en gòtic per al cruixit de dents; però havent-hi o i no au en llengua d'oc, no convenia un AU etimològic (també en italià esperaríem llavor u, no o), i per tant Mackel i M-Lübke (*REW*, 4871) rectificaren aquest ètimon postulant una forma frànica corresponent *KROSTJAN: vet aquí per què M-Lübke es veia obligat a suposar que en castellà i en italià era un manlleu gallo-romànic. Li observaren Antoine Thomas (*Rom. XLII*, 1913, 400, n. 7) i d'altres que *KROSTJAN tampoc no servia fonèticament, perquè hauria hagut de donar *crostir pertot, cf. fr. ant., oc. i cat. *rostir* de RAUSTJAN; el mateix M-Lübke ho reconegué així en la darrera edició del seu diccionari, passant els mots a un article 2344a i declarant «origen desconegut» (si bé s'oblidà de suprimir l'article germànic de la 1.ª ed.). De fet aquesta objecció és ferma, perquè tots els germanismes en -TJAN i tots els mots d'estructura anàloga mantenen la -T- sense assibilar: HATJAN > *hair*, BASTJAN > *bastir*, BRUSTJAN > *brostar*, i anàlogament BANDWJAN > *bandir*, HARDJAN > *hardi(r)*, sense pas de D a ġ.²

«Origen desconegut», quan un mot ja ha estat molt estudiat, suggereix una de dues: procedència pre-romana o etimologia del branc onomatopèic-expressiu. El valor realment imitatiu i fonosimbòlic del mot, l'aparició saltuària de formes anàlogues en moltes llengües, però no ben conciliables cap a una base una fònica, i les dificultats fonètiques que ens barrarien el pas qualsevol que fos la que suposéssim, són raons per fer-nos escèptics enfront de la primera alternativa i que ens predisposen a favor de la segona. Per a partir de -STIRE o -STJAN ja hem vist l'obstacle, i fins admetent que hi hagués excepcions, recordem que -STJ- hauria de donar ç i no pas -x- en castellà; si suposéssim -KS- el castellà s'hi avindria però no l'italià; si -S- o -SS- o -X- s'hi oposarien més o menys totes les llengües romàniques.

Ben cert que hi ha formes anàlogues en moltes llengües europees, pròpies per suposar una base en pre-romà o romànic comú. El mot germ. no serà pare del nostre però hi ha innegablement una gran semblança: parentiu «elemental», no genètic. El serbi *krcam* i búlgar *krücam* signifiquen 'jo carrisjejo, cruixo les dents', 'ressono', i l'albanès *kersás*, *kertsás* el mateix. Gustav Meyer (*Alb. Gramm.*, 89) diu que l'albanès és un manlleu de l'eslau: sigui com vulgui això, la base antiga sembla que seria KRÜTI- o cosa semblant, i per tant no ens serveix. En balto-eslau, d'altra banda, hi ha realment un grup de forma anàloga i de significats acostats als nostres: lit. *krūšti* 'capolar, copejar', *kriaušyti* 'triturar, piconar', paleoslau i eslau comú *sū-krūšiti* 'rompre', *sūkrūšenje* 'contricció', eslovè *křšiti* 'esbocinar' (dels quals vénen el rus *кροшá* 'bocinet' i, amb sentit evolucionat, búlgar *krúša* 'pedra=calamarsa', rs. *gruša* id., lit. *krušá* f. id., pruss. ant. *kextaro* id., Elbing, 54, dissim. de *krex-taro): tot això suposa una arrel KRUS-/KREUS- 'rompre, triturar, copejar' representada en altres llengües indo-

europees (grec *κροθω* 'copejo, bato') i en variants d'arrel (KREU-) en alguna altra família; veg. Berneker, *Slaw. Et. Wb.*, 358 i 628ss., Pok., *IEW*, 622.3f. i ss.

Doncs, mot sorotàptic aquesta família romànica?, però no hi ha base fonètica: perquè un KRUSI- hauria donat *crusir, amb -s- sonora romànica, i fins si suposéssim una formació intensiva o amplificada *KRUSSI-, tampoc això no donaria compte del romànic *-iss-* o *š*, que es troba si fa no fa pertot. Doncs, de nou, afinitat elemental, i no pas descendència.

En romànic mateix hi ha discrepàncies, no sempre de frèvola importància, en formes del grup, que reforcen la tesi onomatopèica. En italià hi ha *strosciare*, *stròscio*, al costat de *scrosciare*, *scròscio*; i hi ha *crocchiare*, mot ben conegut i comú, per a 'fer cruixits un atuell', que difícilment es pot isolar de *crosciare*, *scrosciare*. Una forma *cluixir* amb -l- és la més estesa en el domini valencià, i es retroba en aragonès i en fonts castellanès.

En parlars de la llengua d'oc tenim formes que no corresponen al tipus fonamental *croissir*: a aquest correspon al tolosà *crüchi*,³ l'aranès *krúši* tr. 'rompre amb les dents (un os, una closca)', i moltes altres formes dialectals; però d'altra banda el glossari de Goudouli (c. 1600), poeta tolosà, per Doujat, hi assenyala *crussè* junt amb *cruchè* «criqueter, froisser ou rompre du bois avec éclat»; roergat *crucè* «casser avec les dents» (Vayssier) i *croucè* al costat de *crucè* «casser des noix» (id., s. v. *trinquà*); ara bé hi ha també *ou* (pron. *u*) en el llgd. or. *croussè* «croquer qqch. de dur ou de sec, qui fait *croc* sous la dent», «craquer: on entend craquer les os ---» (Sauvages). La forma amb *ss* sense *j* figura ja en un clàssic (llgd. Centre-Sud) del S. XIII, Jauré, on un combatent al seu enemic «estrein-lo tan malament / que las costas li van *crucir*» (v. 1147), i aquesta mateixa és la forma de Mistral, si bé l'aplica a una altra onomatopèia: «e dins li flour di fenestrasso / venien *crussè* li tartarasso» (trad. «croassaient les oiseaux de proie», *Nerto* II, 42); d'altra banda, però, veg. infra l'ús que fa del derivat *es-crussè* amb un sentit com el de 'cruixit'.

Vegem ara les dades i els usos catalans. Primerament el mateix fet que la conjugació sigui amb formes no incoatives i amb altres d'irregulars seria ja per si sol una prova de gran antiguitat en l'idioma. El present de tipus *cruix* és l'únic antic, i el que encara predomina.⁴ No crec que hi hagi gaire diferència en la vivacitat del mot en els diferents territoris de la llengua; a l'Algier és una paraula morta, però fora d'això potser només té un poc menys de vitalitat en ross. que en els altres dialectes: allí mateix, però, resta arrelat, i l'ús d'*escriuixer* que registro en el Conflent (infra confirma que hi té descabdellament local.⁵ Amb forma fonètica manifestament autòctona l'ús del nostre verb s'estén per les valls de l'Alt Aragó, d'Est a Oest.⁶ La forma *cruixir* en cat. és la difosa pertot, si fa no fa. És sabut que hi ha certes localitats a Mallorca on els verbs en *-u-i* es pronuncien *-o-i* (*fogir*, *bollir*, etc.), especialment a la part central i NE., i entre alguns elements de Palma (veg. el que en di-